

τοῦ ἐνδιαθέτου (Γενικ. Γραμ. Β΄). ὅσον καθήκον ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ τιμᾷ τὸν ἐνδιάθετον, τόσον χρεωστεῖ νὰ σέβεται καὶ τὸν προφορικόν· τὸν σέβεται δὲ, ὅταν φυλάττη ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν οὖω, ἤγουν λαλῆ τὴν ἀλήθειαν. Πᾶσα ὑπόκρισις, διαβολή, καταλαλιὰ, ὑβρίσις, ψεῦδος, δόλος, χλεύη καὶ ἄλλα τοιαῦτα διὰ τῆς γλώσσης προφερόμενα ἁμαρτήματα, εἶναι ἀτιμία τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίως. Διὰ τοῦτο ὁ ἠθικός ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ λαλῆ ἄλλα παρ' ὅσα φρονεῖ· οὐδὲ νὰ γράψῃ παρὰ τὰ ὅσα τοῦ λόγου παραγγελλόμενα. Τὴν γλώσσαν δὲν δύναται νὰ κρατήσῃ ὁ ἐσωτερικῶς τὰ ἠθικὰ διεφθαρμένος ἄνθρωπος. Ὅταν ἠθικὴ φρόνησις τὸν ἐμποδίξῃ νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, εἶναι κάλλιον νὰ σιωπᾷ παρὰ νὰ ψεύδεται. Ὅτι δὲ εἰς περιστάσεις τινὰς, ὅποταν, φέρ' εἰπεῖν, κινδυνεύῃ ἡ ζωὴ ἄλλου τινος, καὶ ἡ μαρτυρία του ἐμπορῇ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ νὰ κατατρεχθῇ ὁ ἀδίκος, συγχωρεῖται τότε νὰ ὁμιλήσῃ ἄλλα παρὰ τὰ ὅποια ἐξεύρει, εἶναι φανερόν. Ἀλλὰ τότε δὲν λέγεται πλέον ψευδολογία, ἀλλὰ φρονίμη σκέπη καὶ φυλακὴ τοῦ καταδικωμένου, καθὼς θέλομεν εἰπεῖν ἄλλοῦ περὶ τούτου πλατύτερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ τῶν εἰς τοὺς ἄλλοὺς καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου.

PM΄.

Πάν ὅ,τι χρεωστεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ πράξῃ εἰς τοὺς ἄλλους,

ὀνομάζεται καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν κοινω-
νίαν· πηγή δὲ καὶ ἀρχὴ ὄλων τούτων τῶν καθηκόντων
εἶνα ἡ ἠθικὴ φιλευθροπία (ΥΒ'). διότι ἡ παθολογικὴ
προερχομένη ἀπὸ κλίσεις τινὰς καὶ τὰς λεγομένας συμπαθείας
εἶναι ἀτομικὴ καὶ κατὰ συμβεβηκίς· καὶ ἐμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ
ἐναντία τῶν τοῦ Λόγου καθηκόντων, ἐπειδὴ καθὼς ἐμπορεῖ ὁ
ἀνθρώπος ν' ἀγαπᾷ τινὰς, οὕτως ἐμπορεῖ καὶ νὰ μιτῇ ἄλλους
ἐξ ἐναντίας κλίσεως ἢ ἀντιπαθείας. Μόνη λοιπὸν ἡ ἐκ τοῦ
Λόγου ὑπαγορευμένη γενικὴ φιλευθροπία εἶναι ἀρετὴ, καὶ
ὀνομάζεται ἀνθρωπισμός. Ἀποδίδομεν δὲ εἰς αὐτῆς σέβας
εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν, τὴν ὅποιαν καθὼς ἐξεύρομεν, ὅτι
ἔχομεν ἡμεῖς, οὕτως εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι τὴν ἔχουν καὶ ὅλοι
οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι. Τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἔργα εἶναι ἡ φιλία, ἡ
ίλαρότης, ὁ πρόσχαρις καὶ ἀστεῖος τρόπος τοῦ φέρεσθαι πρὸς
τοὺς ἄλλους, καὶ ὅλα τὰ φιλοφρονητικὰ καὶ τιμητικὰ τῆς ἀν-
θρωπότητος ἔργα, μὲ τὰ ὅποια εἶναι στολισμένοι οἱ φιλευ-
θροπιοί.

ΡΜΑ'. Ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος εἶναι ὁ αὐτὸς κατὰ τὸ εἶδος
μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, διὰ τοῦτο εἶναι καὶ τὸ συγγενέστα-
τον καὶ πλησιέστατον ὄν εἰς τὸν ἀνθρώπον. Διὰ τοῦτο ἡ φιλευ-
θροπία ὀνομάζεται καὶ Ἡ τοῦ πλησίου ἀγάπη· καὶ εἰς τὰς ἀ-
γίας γραφὰς παραγγελλόμεθα, Ἀγάπα τὸν πλησίον
σου ὡς σεαυτὸν (Ματθ. ΙΒ'. 39), τὸ ὅποιον θέλει νὰ
εἴπῃ, Τίμα τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὰ ἄλλα ὑπο-
κείμενα, καθὼς τὴν τιμᾶς καὶ εἰς σεαυτὸν·
διότι ἡ τιμὴ αὕτη ὅθεν ἐμπορεῖ νὰ γεινῆ χωρὶς κάποιον τινὰ
βαθμὸν ἀγάπης, μ' ὅλον ὅτι ἐμπορεῖ ἐμπειρικῶς νὰ εἶναι διά-
φορος, καθὼς καὶ ἄλλος ἄλλου ἐμπορεῖ νὰ μᾶς εἶναι πλη-
σιέστερος.

ΡΜΒ'. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ νὰ φυλάττῃ καθήκοντα πρὸς τοὺς ἄλλους ἄνθρώπους ἐκ τῶν τοῦ δικαίου νόμων, ἤγουν καθήκοντα τοῦ δικαίου· διὰ τοῦτο ἡ Ἠθικὴ παραλαμβάνει ἰδιαιτέρως ταῦτα τὰ καθήκοντα εἰς τὴν προστασίαν της, καὶ δίδει εἰς αὐτὰ διὰ τοῦ τοῦ ἀρετῆς νόμου ὑψηλοτέραν τινα ἀξίαν, προστάζουσα νὰ φυλάττωμεν ὡς ἅγιόν τι χρῆμα τὸ δίκαιον, καὶ νὰ τηρῶμεν τὰ καθήκοντά του ἔχι ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ κατὰ θέλησιν τοῦ συνειδύτος μας, καὶ ἐπομένως ἀπὸ τιμῆν καὶ σέβας πρὸς τὸν νόμον τοῦ Λόγου· ἐνταυτῷ δὲ ἀπαιτεῖ, ὅταν βεβαιώνωμεν τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους δίκαιά μας, νὰ τὰ συγκρινώμεν μὲ κάποιαν ἰλαρότητα καὶ μὲ ἥπιον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ συμβαίη ἐκ τούτων ἠθικόν τι κακόν.

ΡΜΓ'. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ διατηρῶμεν τὰ τῶν ἄλλων δίκαια μόνον δικανικῶς, ἤγουν νὰ ὀμιλήσω μερικώτερα, δὲν πρέπει νὰ μὴ ἀρπάζωμεν τὰ τῶν ἄλλων, νὰ μὴ ὑβρίζωμεν τινὰ, νὰ μὴ δαίρωμεν ἢ φονεύωμεν μόνον διότι εἶναι καθήκον μας προσταζόμενον ἀπὸ τὸν νόμον τοῦ δικαίου, ἀλλὰ διότι ἀγαπῶμεν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ σεβόμενοι τὴν προσωπικὴν τῶν ἄλλων ἀξίαν φυλάττομεν μὲ ἐσωτερικὴν ἀγάπην καὶ ἐλευθέραν θέλησιν ὅλα ταῦτα. Ἄλλ' εἰάν ἄλλοι τολμήσωσι νὰ πατήσωσι τὰ δίκαιά μας, νὰ μᾶς ἀρπάσουν, φέρῃ εἰπεῖν, τὰ δίκαιά μας, ἢ νὰ μᾶς κάμωσιν ἄλλην ἀδικίαν, χρεωστοῦμεν νὰ μὴ τοῖς τὸ συγχωρήσωμεν, ἀλλὰ πρέπει νὰ περιορίσωμεν ὅπως οὖν τὴν αὐστηρότητά μας. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἐκανοποιήσεως τοῦ ἔργου μας καλόν εἶναι νὰ παραβλέψωμεν μέρος, καὶ μικρῶν ἀδικημάτων νὰ κάμωμεν παράβλεψιν. Πολύ δὲ πλίον μὲς προστάζει ἡ Ἠθικὴ νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ ἀπεράντους καὶ συνεχεῖς δικολογίας. Ἡ αὐστηρὰ δικαιοσύνη κάμνει τὸν ἄνθρωπον ψυχρὸν εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ οὕτω γινῆσθαι ἠθικὴν ἀδικίαν.

ΡΜΔ'. Ὁ ἠθικὸς νόμος μᾶς ὑποχρεώνει, ἔχει μόνον νὰ μὴ ἐπιβουλεύωμεθα τινὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν υἰγιάν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀλλὰ προσέτι μᾶς δίδει καθήκον νὰ λυτρώωμεν τὴν τῶν ἄλλων ζωὴν, ὅταν κινδυνεύῃ ἀπ' ἐχθρικὰς καταδύμας, καὶ νὰ προσπαθῶμεν, ὅπως δυνάμεθα, νὰ γινώμεθα αἰτιοὶ τῆς διατηρήσεως τῆς υἰγείας των, καὶ τῆς ἔλοκληρίας τοῦ σώματός των. Θέλουμεν θεωρήσειν λεπτομερῶς ὅλα ταῦτα διὰ τῶν ἐφεξῆς παραγράφων.

ΡΜΕ'. Ἀμέσως ἐπιβουλεύει τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου ὁ ληστής· ἐμμέσως δέ, ὅς τις δι' ἄλλων φονέων προσπαθεῖ νὰ θανατώσῃ ἄλλον, ἢ ἐπίτηδες τὸν στέλλῃ εἰς προφανῆ τῆς ζωῆς κίνδυνον, καθὼς ὁ Δαυὶδ τὸν Οὐρίαν· ὅλαι δὲ αὐταὶ αἰ ἐπιβουλαὶ εἰναι καὶ ἀδικοὶ καὶ κακοηθείας μεγίστης ἀνάπλευσι. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ φόνος ἄλλου ἀνθρώπου ἐμπορεῖ νὰ προέλθῃ καὶ ὅταν προστατεύουσι φυσικὰ ἢ ἠθικὰ πρόσωπα τὴν ζωὴν των· εἰς τοιαύτην περίπτωσιν συγχωρεῖ ὁ Λόγος τὸν φόνον, ἐπειδὴ μᾶς δίδει καθήκον νὰ προστατεύωμεν τὸν ἑαυτὸν μας (ΡΘ'). Ἄλλ' ἐάν τις ἐμπορῇ νὰ προστατεύσῃ τὴν ζωὴν του χωρὶς νὰ ἐξολοθρευθῇ τὸν ἐχθρόν του (λαμβάνων, φέρει εἰπεῖν, τὰ ὅπλα ἀπὸ τὰς χεῖρας του), εἶναι καθήκον νὰ τοῦ ἀφήσῃ τὴν ζωὴν, παρεκτὸς εἰάν ἐξεύρῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κακοῦργος λωτρώσας τὴν ζωὴν του ἐμπορεῖ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐπιβουλεύσῃ ἢ αὐτὸν ἢ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους.

ΡΜΖ'. Εἰς τὸν πόλεμον, ὅποτε ἡ πόλις προστατεύει τὴν ζωὴν τῆς ὡς ἠθικὸν πρόσωπον, ὁ τῶν ἐχθρῶν θάνατος εἶναι συγχωρημένος, ὡς ἀναγκαία συνέπεια τοῦ τῆς συντηρήσεώς τῆς καθήκοντος· καὶ ἐδῶ πάλιν, εἰάν αἰχμαλωτιθῶσι οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀφαιρεθῶσι τὰ ὅπλα, εἶναι καθήκον καὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει μόνον νὰ μὴ φονεύωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ λαμβάνωσι πᾶσαν περιποίησιν εἰς τὰς

χρείας τῶν παρεκτός, εἰάν ἀπολυθέντες μὲ συνθήκην τιμίου λόγου νὰ μὴ ἐπλισθῶσιν εἰς τὸν ἐπικρατοῦντα πόλεμον, ἡθέτησαν τὴν ὑπόσχεσίν των, καὶ ἐπιάσθησαν ἐκ δευτέρου. Εἰς τὴν πόλιν, ὅπου οἱ νόμοι καταδικάζουσι τὸν ἔνοχον εἰς θάνατον, εἰάν δὲν εἶναι δικαία ἡ διαταγή, οὔτ' ὁ κριτὴς εἶναι αἷτιος τοῦ φόνου, οὔτε ὁ δήμιος, ἀλλ' ὁ νομοθέτης.

PMZ'. Ταυτὰ λέγομεν καὶ περὶ καλοβώσεως ἢ ἀκρωτηριάσεως τοῦ τῶν ἄλλων σώματος. Εἶναι ἀθέμιτος καὶ κακοηθείας ἐνδεικτικὴ πᾶσα τοιαύτη πῆρσις τοῦ ἀλλοτρίου σώματος, ἐκτός μόνον εἰς πόλεμον ὅταν τὰ ὄπλα φέρονται καὶ κατὰ τοῦ ἔλου ἐχθρικοῦ σώματος καὶ κατὰ τοῦ μέλους, καὶ ἐκτός, ὅταν ὁ χειρῶν κόπτη μέλος τοῦ πάσχοντος διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ ἔλον ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιοκατακριτότατον ἁμάρτημα ὁ εὐνούχισμός, καὶν γείνη διὰ ἀπόκτησιν εὐφροσύνης, καθὼς εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶν διὰ φυλακὴν τῶν γυναικῶν, καθὼς εἰς πολλὰ Ἀσιανὰ ἔθνη, καὶν δι' ἐκδίκησιν, καθὼς τύπαθεν ὁ Ἀβαιλάρδος, καὶν δι' ὅποιανδήποτε ἄλλην αἰτίαν.

PMH'. Εἰς τὸ καθῆκον τῆς διατηρήσεως τῆς τῶν ἄλλων ζωῆς ἐμπεριέχεται καὶ τὸ νὰ ἐμποδίζωμεν τὴν αὐτοχειρίαν· ν' ἀνακαλῶμεν εἰς τὴν ζωὴν τοὺς εἰς ἀσφυξίαν καταπνύοντάς· δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο νὰ μὴ ἐνταφιάζωμεν εὐθύς τοὺς νεκρούς, ἕως οὗ νὰ βεβαιωθῶμεν, ὅτι ἀληθῶς ἀπέθαναν· καί, ἐπειδὴ πρέπει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν υἰγείαν τῶν ἄλλων, νὰ τοὺς ἐνταφιάζωμεν εἰς ἰκανὸν βάθος καὶ μακρὰν τῆς πόλεως, διὰ νὰ μὴ προξενῶσι καμμίαν βλάβην αἰ σήψεις τῶν νεκρῶν σωμάτων· ὅταν εἶναι κολλητικαὶ ἐπιδημίαι, καὶ κατὰ δυστυχίαν ἐνσκήψωσι εἰς ἡμᾶς, νὰ φυλαττώμεθα μὴ μεταδώσωμεν τὸ κακὸν εἰς τοὺς ἄλλους· ν' ἀσφαλίζωμεν τὰ νήπια ἀπὸ τὸ κακόν

τῶν εὐλογιῶν διὰ τοῦ λεγομένου δαμαλισμοῦ • πάντων τούτου τῆν καθήκοντων ἢ ἀθέτησις εἶναι ἀθέτησις τοῦ καθήκοντος τοῦ διατηρεῖν τὴν ζωὴν καὶ τὴν υἰγιάν τῶν ἄλλων.

PMΘ'. Πῶς ἄνθρωπος ἔχει καθήκον ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀρπάξῃ τὴν τῶν ἄλλων περιουσίαν μὲ βίαν καὶ δόλον, οὐδὲ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν μεταχειρίζονται ὡς θέλουσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῇ τοὺς χρεῖαν ἔχοντας μεταδίδων εἰς αὐτοὺς μέρος τῆς περιουσίας του, καὶ ἐν γένει νὰ διατηρῇ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἄλλων, ὅσον δύναται, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὰ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντά του. Ἀλλὰ τὰ καθήκοντα τῆς τῶν ἄλλων βοηθείας θέλομεν ἐκθέσειν πλατύτερα ἐφεξῆς.

PN' Ὡς ἀρπαγὴ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων κρίνεται καὶ τὸ νὰ μὴ δίδωμεν εὐθὺς τὰ ξένα, τὰ ὅποια φυλάττομεν, ὅταν τὰ ζητῶσιν οἱ κύριοί των. Διὰ τοῦτο ἀδίκον καὶ κακὴθες εἶναι τὸ νὰ μὴ πληρῶνωμεν εὐθὺς τοὺς μισθοὺς τῶν ὑπερετησάντων μας, τὸ νὰ μὴ ἀποδίδωμεν ἐν καιρῷ τὰ δάνεια, τὸ νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν τὴν ἐμπιστευθεῖσαν εἰς ἡμᾶς παρακαταθήκην, καὶ νὰ κάμνωμεν ἄλλα τοιαῦτα, διὰ τῶν ὁποίων χάνεται ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πίστις, ἢ ἐμποδίζεται καὶ ἐνοχλεῖται τὸ ν' ἀπολαύῃ καὶ νὰ μεταχειρίζεται καθεὶς ἐλευθέρως τὰ ἰδικά του. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἀδικίαι καὶ ἀρπαγαί, ἀντιστρατευόμεναι εἰς τὸ καθήκον τῆς διατηρήσεως τῆς περιουσίας τῶν ἄλλων.

PNA'. Καθήκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ τὸ ν' ἀγαθοποιῇ τοὺς ἄλλους (PMΘ'). Ἡ θεία αὕτη ἀρετὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ τριττῶς • ἀγαθοποιῶν ἐν γένει, διὰ τῆς ὁποίας βοηθεῖται καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον ἢ εὐδαιμονία καὶ τελειότης τῶν ἄλλων, γίνεται ἢ διὰ μεταδίδεως μέρους τῆς περιουσίας μας, ἢ διὰ προσωπικῶν ὑπουργιῶν μας, ἢ διὰ περιο-

ρισμοῦ καὶ παραβλέψεως τῶν δικαίων μας· τὸ δὲν πρέπει νὰ λημοσύνη καὶ ἐλευθεριότης· τὸ δεύτερον, χάρις· τὸ τρίτον, παράβλεψις. Τὸ πρῶτον λέγεται κατ' τὸν τρόπον λημοσύνη, καὶ εἶναι καθῆκον τοῦ ἔχοντος πλειοψηφίαν τὸν ἔχοντα ὀλιγώτερα, ἢ τοῦ πλουσίου πρὸς τὸν πτωχόν· πάν-

PNB'. Ἡ ἀγαθοποιΐα ἐν γένει ὑπόκειται εἰς περιορισμὸν τῆν καὶ φυσικοῦς καὶ ἠθικοῦς· φυσικοῦς, ἐπειδὴ ὁ ἐλεῶν οὔτε ὀλίκον τοὺς πτωχοὺς γνωρίζει, οὔτε ἔλους δύναται νὰ ἐλεήσῃ· ἠθικοῦς, ἐπειδὴ ἐλεῶν τοὺς ἄλλους ὑπὲρ τὸ μέτρον δύναται νὰ γείνη ἄθλιος αὐτὸς καὶ δυστυχής· διὰ τοῦτο οὔτε ἔλους, οὔτε καθένα ἐπίσης χρωστέϊ νὰ ἐλεῇ ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὲ παρατήρησιν κανόνων τινῶν, οἵτινες ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὴν φύσιν. Γενικῶς δὲ πρέπει νὰ παρατηρῇ τὴν ἔνδειαν, καὶ ἂν εἶναι ἄξιος ἐλέους ὁ ἐνδεής· διότι ἄδικον καὶ ἄλογον εἶναι νὰ ἐλεῇ τις ἢ τοὺς ἀνευδεεῖς ἢ τοὺς ἀσώτους. Οἱ ἀναξιοπαθεῦντες εἶναι εὐκαίον νὰ ἐλεῶνται μᾶλλον παρὰ τοὺς δι' ἀμέλειαν πτωχοὺς· μ' ὅλον τοῦτο, εἴαν καὶ τῶν δευτέρων ἡ ἔνδεια εἶναι μεγάλη καὶ κατεπείγουσα, δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος τὴν αὐστηροτάτην στάθμην τῆς δικαιοσύνης, καὶ νὰ τοὺς ἐγκαταλείπῃ ν' ἀποθνήσκωσι τῆς πείνας. Πρέπει δὲ νὰ παρατηρῇ καὶ ἄλλας σχέσεις τῶν ἐλεουμένων· διότι συγγενεῖς, συμπατριῶται, συντεχνῖται, πρέπει νὰ προκρίνονται εἰς βοήθειαν παρὰ εἰ ἄλλοι.

PNΓ'. Ὁ ἐλεῶν πρέπει νὰ παρατηρῇ καὶ τὰς περιστάσεις Τί, Πόσον, καὶ Πῶς πρέπει νὰ εἶδῃ ἐλεημοσύνην· δηλαδή ἀργύριον (τὸ ὅποιον πολλάκις, μάλιστα δὲ δίδόμενον εἰς παιδία, βλάπτει μᾶλλον παρὰ ὠφελεῖ) ἢ ἄρτον, ἢ ἐνδυμα, ἢ σκέπασμα, ἢ ἐργασίαν, ἢ ἀγαθὴν συμβουλήν, ἢ σύστασιν, ἢ σωματικὴν βοήθειαν κτλ. νὰ εἶδῃ τις εἰς τὸν χρεῖαν ἔχοντα εἶναι ἀβέβαιον πολλάκις· καὶ πρέπει νὰ τὸ προσδιορίσῃ ὁ ἐλεῶν

μέ κρίσιν μεγάλην. Πόσον δὲ, κρέματα νὰ τὸ προσδιορίσω-
σιν αἱ περιστάσεις του, χωρὶς νὰ βλάβωσιν ἐπαισθητικῶς τὴν
κατάστασίν του. Τὸ δὲ Πῶς περιέχει ὅλην τοῦ ἐλεοῦντος τὴν διά-
θεσιν· πρέπει συνηθῶς καὶ ἀκομπάστως καὶ ἀνεπιδείκτως νὰ
γίνεται ἡ ἐλεημοσύνη, ἐκτὸς εἰς εἶναι χρεῖα νὰ διεγερθῶσι καὶ
ἄλλοι εἰς μίμησιν τοῦ ἐλεοῦντος μετὰ τὸ παράδειγμα· ὄχι μόνον
ὅταν ζητῇ ὁ ἐνδεής, ἀλλὰ καὶ ὅταν σιωπᾷ, καθὼς οἱ ἐντρέ-
πόμενοι νὰ ζητῶσι· νὰ δίδεται ὄχι μετὰ ταπείνωσιν τοῦ λαμβά-
νοντος, ἀλλ' ὅσον εἶναι δυνατὸν χωρὶς ἐνόχλησιν τοῦ τῆς φιλο-
τιμίας του αἰσθήματος. Αἱ χάριτες πρέπει νὰ γίνονται μετὰ χά-
ριν, διὰ νὰ εἶναι ἀληθιναὶ χάριτες, λέγει ὁ ἡθικώτατος
Πλούταρχος.

ΡΝΔ'. "Ὅτι ὁ εὐεργετούμενος χρεωστεῖ νὰ εὐγνωμονῇ
πρὸς τὸν ἐνεργέτην του (ΡΜΘ'), δὲν εἶναι ἀμφιβολία· διότι
ἡ εὐεργεσία δὲν εἶναι ἀνάγκης καθήκον, καὶ ὁ λαμβάνων ταύ-
την πρέπει νὰ τὴν νομίζῃ ἀπέρροισαν τῆς ἀγαθότητος καὶ ἐπιει-
κειίας. Ἡ εὐγνωμοσύνη πρέπει νὰ ἐμφωλευῇ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ
εὐεργετηθέντος, καὶ νὰ δεικνύεται ἢ διὰ λόγου, ἢ καὶ δι' ἔρ-
γου, ὅταν τὸ καλέσῃ ἡ χρεῖα· ἢ διὰ λόγου δὲν πρέπει νὰ γί-
νεται εἰς τρόπον, ὥστε νὰ παρακινήτῃ τὸν εὐεργέτην εἰς νέας εὐ-
εργεσίας. Οὐ τινος ἡ καρδία δὲν θέλλεται ἀπὸ τὴν εὐεργεσίαν·
ὅς τις δὲν ζητεῖ καιρὸν ν' ἀποδώσῃ τὰ ἴσα εἰς τὸν ἐνεργέτην του·
ὅς τις, ἀντὶ νὰ εὐγνωμονῇ, ἀντιδίδει κακὸν εἰς τὸν εὐεργέτην
του· οὗτος ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ κατώτερος
καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα κτήνη, τὰ ὅποια ἐκ φύσεως ἀγαπῶσι
τοὺς εὐεργέτας των. Διὰ τοῦτο ἡ ἀχαριστία, καὶ μόνον προ-
φερομένη φανερόναι πάντατε κακὸν καὶ βδέλυκτὸν καὶ αἰσχροῦ
χαρακτῆρα. Ἀλλ' ὁ εὐεργέτης δὲν πρέπει νὰ ἀπαιτῇ τὴν εὐ-
γνωμοσύνην ὡς φόρον, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀφίνη ἐλευθέραν

εἰς τὸν εὐεργετηθέντα· ὁ δὲ εὐεργετηθεὶς δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του ὡς ἀντευεργετίαν, ὥστε νὰ νομίζῃ, ὅτι ἔλαβε καὶ ἔδωκε, καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξιπύθη, καὶ ἀπελύθη ἀπὸ τὸ χρέος τοῦ νὰ εὐγνωμονῇ· οὕτι οὗτος, ὡς πρῶτος λαβὼν τὴν χάριν, μένει πάντοτε ὑποχρεωμένος· οὐδὲ πρέπει νὰ ἀπολύεται ἀπὸ ταύτην τὴν ὑποχρέωσιν προφανιζόμενος, ὅτι ὁ εὐεργέτης ἔκαμε τὸ ἠθικόν του καθήκον, καὶ ὅτι ἐτιμήθη καὶ εὐφράνθη ἐσωτερικῶς διὰ τῆς εὐεργετίας του· διότι περὶ τούτων δὲν πρέπει νὰ φροντίζῃ αὐτός· πρέπει νὰ θεωρῇ τὴν χάριν ὡς ἐλεύθερον δῶρον τοῦ δίδόντος, ὅποια καὶ ἂν εἶναι τὰ κινήσαντα αὐτὸν εἰς τὴν ἀγαθοποιίαν. Εὐγενῆ τῷ ὄντι αἰσθήματα καὶ φρονήματα εἶναι καὶ ὁ εὐεργετῶν νὰ εὐεργετῇ, καὶ ὁ εὐγνωμονῶν νὰ εὐγνωμονῇ εἰς τρόπον, ὅς τις καὶ τιμᾷ καὶ εὐφραίνει καὶ τοὺς δύο.

ΡΝΕ'. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελειότης καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἡγουν τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν εὖ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου κρέματα ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν, καὶ τὴν, ὅσον ἐνδέχεται, ἐλευθέραν χρῆσιν τῶν φυσικῶν του δυνάμεων καὶ ἔξεων· διὰ τοῦτο ἀπαγορεύεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους καθήκον νὰ προστάξῃ τοὺς ἄλλους ν' ἀκολουθῶσι τὰς ἰδίας του θεωρίας εἰς τὰς πληροφορίας καὶ πράξεις των· καὶ νὰ τοὺς κρατῇ δεσμευμένους μὲ τὴν ἀμάθειαν, ἀπάτην, θεισιδαιμονίαν, ἀπιστίαν, ἀναισθησίαν, κακίαν. Προστάζεται δὲ ἐξ ἐναντίας νὰ συνεργῇ εἰς ἐξάπλωσιν τῆς γνησίας παιδείας, τῆς ἀληθινῆς πίστεως, τῆς ἀγαθῆς αἰσθήσεως τῶν καλῶν, καὶ τῆς ἰσονόμως ἐλευθέρας ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ δὲ τούτων συμπεραίνεται, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι καθήκον τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Θέλομεν ἐξηγήσειν πλατύτερα τὰ ῥηθέντα διὰ τῶν ἐφεξῆς παραγράφων.

ΡΝΣ'. Τὸ νὰ ὑποφέρωμεν τὰ τῶν ἄλλων λέγεται ἀνοχή. Ἡ ἀνοχή εἶναι ἢ τῶν κρίσεων καὶ γνώμῶν καὶ ὑπολήψεων τοῦ ἄλλου, ἢ τῶν θελήσεων καὶ πράξεών του. Ἡ πρώτη ἀνοχή δὲν συγχωρεῖται, ὅταν αἱ γνώμαι τῶν ἄλλων μᾶς φαίνονται ψευδεῖς· διότι εἶναι ἀδιαφορία πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπάτην (θεωρητικῶς λαμβανόμενα), εἰάν ὑπομένωμεν ὅσα κρίνωσι καὶ νομίζωσιν ἄλλοι. Ἰὴν ἔμως, κινούμενός τις ἀπὸ φιλόκεικον ἤθους χωρὶς λόγων καὶ αἰτίων, πολεμῇ τὰς ξένας γνώμας καὶ ὑπολήψεις μὲ σφοδρότητα καὶ πικρίαν, μὲ τρόπους ἀγροίκους καὶ βαρεῖς, μὲ λοιδορίας καὶ βλασφημίας, κ᾿ποτε δὲ καὶ μὲ συκοφαντίας, ἢ μὲ βίβλια μυστικὰ ἢ φανερά μέσα, διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἰδικήν του γνώμην· τοῦτο εἶναι πάντῃ ἀδίκον καὶ κακὴθεές· διότι ἀντίκειται εἰς τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον χρεωστοῦμεν εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ εἰάν ἐξεύρωμεν ἀληθῶς ὅτι εἶναι ἠπατημένοι· εἶναι δὲ προσέτι αὔθαδες καὶ ἄκοσμον νὰ ἐπιχειρῶμεν τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους λογομαχίας μας ὡς νὰ εἴμεθα ἡμεῖς ἐξηρημένοι ἀπὸ πᾶσαν ἀπάτην, καὶ ἄπταιστοι τρόπον τινα ὡς Θεοὶ, ἐνῶ κατὰ τοῦτο καὶ ὁ διαβατικώτατος νοῦς ὑπόκειται εἰς τὸν κοινὸν κληρὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' ὅταν ἐμποδισθῇ πᾶσα ἐλευθερία μεταδόσεως τῶν φρονημάτων διὰ λόγου ἢ συγγραφῆς, σηκώνονται τὰ μέσα τοῦ νὰ φωτισθῇ ἡ ἀνθρωπότης, ἤγουν νὰ κάμνη πρὸς εἰς τὴν ἀλήθειαν. Πρέπει λοιπὸν καθεὶς νὰ λέγῃ καὶ νὰ γράφῃ τὰς γνώμας του, ἀλλὰ νὰ ἀφίνη ἐλευθερίαν εἰς καθένα τὰ τὰς δέχεται ἢ νὰ τὰς ἀποβάλλῃ.

ΡΝΖ'. Αἱ δὲ θελήσεις καὶ πράξεις τῶν ἄλλων, εἰάν εἶναι κακαί, φανερὸν εἶναι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὑποφερταί· διότι γεννᾶται ἢ πρὸς τὸ δίκαιον ἢ ἀδίκον ἀδιαφορία ἀπὸ τὴν τούτων ἀνοχήν μας. Πρέπει λοιπὸν νὰ ψέγωμεν τὸ κακὸν, καὶ ἂν εἶναι ποινῆς ἄξιον, καὶ ἔχωμεν ἐξουσίαν, νὰ τὸ κολάζωμεν

ένταυτῷ. Τάλλα δὲ, ὅσα οὔτε εἰς τὸ δίκαιον οὔτε εἰς τὴν ἀρετὴν ἀντίκεινται, πρέπει νὰ τ' ἀφίνωμεν ἐλεύθερα εἰς καθένα, ὅσοι ἂν εἶναι παράξενα καὶ ἰδιότροπα. Ζῶντες δὲ μὲ συμφωνίαν καὶ εἰρήνην καὶ ἀνθρωπισμὸν πρὸς τοὺς ἄλλους, πρέπει νὰ προσπαθῶμεν νὰ σηκώσωμεν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα θεώρητικῶς μὲν τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν πρὸς τὰ καλὰ ἀναισθησίαν, πρακτικῶς δὲ τὴν ἀπιστίαν καὶ δεισιδαιμονίαν καὶ κακοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν βίαν καὶ δυναστείαν· τὰ μίνα τούτων μέσα εἶναι ἡ προστασία τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ἡ σύστασις σχολείων καὶ παιδαγωγείων, ἡ περιποίησης τῶν γραμματισμένων, ἡ τιμὴ τῶν σπουδαίων καὶ ἐναρέτων, ἡ δημοσίευσις συγγραμμάτων, ἡ κήρυξις νέων ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων, καὶ ἀπλῶς ὅσα ἀποβλέπουν τὸν φωτισμὸν τοῦ ἀνθρώπου.

ΡΝΗ, Ἀλήθειαν χρεώσται ὁ ἀνθρώπος καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀγάπη τῆς ἀληθείας εἶναι τόσον ἠνωμένη μὲ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀγάπην, ὥστε ἡ μία χωρὶς τὴν ἄλλην δὲν ἐμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ. Ζητεῖται ὅμως, ἂν ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ λέγεται ἀπολύτως ἢ ὄχι, ὅποια καὶ ἂν εἶναι τὰ ἀποτελεσματά της. Εἰς λύσιν τούτου τοῦ ζητήματος, πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀλήθειαν καθ' ἑαυτήν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ὡς μέσου σκοπῶν τινῶν. Κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀπύλυτον ἀξίαν, ὥστε δι' αὐτῆς, καθὼς καὶ διὰ τοῦ εὐεργετεῖν, ὁμοιάζει ὁ ἀνθρώπος μὲ τὸν Θεόν· καὶ εἶναι πολλὰ ἄρθρον τὸ τοῦ Λογγίνου (Κεφ. Α΄.) » Εὐ δὲ ὁ ἀποφηνάμενος Τί Θεοῖς ὅμοιον ἔχομεν; Εὐεργετίαν εἶπε, καὶ ἀλήθειαν. « Κατὰ τοῦ Λίλιανου τὴν μαρτυρίαν (Ποικ. Ἰστ. ΙΒ΄, 59.) ἦτο οὗτος ὁ Πυθαγόρας. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, πρέπει οἱ διδάσκαλοι νὰ μανθάνωσι πρῶτον αὐτοὶ, καὶ νὰ διδάσκωσιν ἔπειτα εἰλικρινῶς τοὺς μαθη-

τάς γου τήν ἀλήθειαν, ἐπειδή σκοπὸς ἄλλος τῆς διδασκαλίας δέν εἶναι, εἴμῃ ἢ μετάφοσις τῆς ἀληθείας· καὶ εἶναι ἀσυνειδησία τοῦ διδασκάλου ἄλλως νὰ γνώσκῃ αὐτὸς, καὶ ἄλλως νὰ διδάσκῃ τοὺς μαθητάς του. Ἄλλ' εἰάν οἱ μαθηταί του δέν εἶναι ἀκάρμη δεκτικοὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐμποροῦν νὰ βλαρθῶσι δι' αὐτῆς· τότε πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ οἰκονομικῶς, ἕως οὗ νὰ δυναθῶσι νὰ τὴν ἀκούσωσιν· ἡ οἰκονομία αὕτη δέν εἶναι αἰκία, ἀλλὰ προπαρασκευὴ εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἀληθείας.

ΡΝΘ'. Εἰδὲ ζητεῖται ἡ ἀλήθεια ὡς μέσον ἄλλων σκοπῶν· πρέπει τότε νὰ κριθῶσιν οἱ σκοποὶ, καὶ κατ' αὐτοὺς νὰ λαληθῇ ἢ νὰ μὴ λαληθῇ ἡ ἀλήθεια, ἐπειδή ἡ ἀξία τῆς εἰς τριαύτας περιστάσεις εἶναι σχετικὴ καὶ περιορισμένη. Ἐάν λοιπὸν ὁ ταξειδεύων ἐρωτᾷ, Τίς εἶναι ὁ δρόμος ὁ φέρων εἰς τὸν σκοπὸν του, ἢ ὁ κύριος ἐρωτᾷ, Ποῦ εἶναι τὸ χαμένον κτήμα του, ἢ ὁ κριτὴς τῆς δικαιοσύνης ζητεῖ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας· ἔχει ὁ ἄνθρωπος χρέος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, εἰάν τὴν ἐξεύρῃ, ἐπειδή οἱ σκοποὶ τῆς δέν εἶναι κακοὶ τοῦλάχιστον. Εἰ δέ τις ἐρωτᾷ μὲ κακὸν σκοπὸν, καὶ ἡ ἀπόκρισις εἶναι ἀναπόφευκτος, ἡ ὁμολογία τότε τῆς ἀληθείας ἐκλαμβάνεται ὡς συνέργεια τοῦ κακοῦ, καὶ διὰ τοῦτο καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ εἴπῃ ψεύματα. Εἰς τὸν ἐρωτῶντα κακοῦργον, Ποῦ εἶναι ὁ καταδιωκόμενος ὑπ' αὐτοῦ, ἢ εἰς τὸν κλέπτην ζητοῦντα, Ποῦ εἶναι τὰ πράγματα τοῦ δεινῆς δεινῆς νὰ τὰ ἄρπάσῃ, πρέπει καθεὶς νὰ δείξῃ ἀντίστασιν καὶ πόλεμον, ἂν δύναται· εἰδὲ μὴ, νὰ τοῦ εἴπῃ ψεύματα· διότι οὔτε ὁ κακοῦργος ἔχει δίκαιον νὰ ζητῇ ταύτην τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ὁ ἐρωτώμενος ἔχει καθῆκον νὰ τοῦ τὴν ὁμολογήσῃ, ὡς εἶπαμεν καὶ ἀρχήτερα (ΡΛΘ').

ΡΕ'. Εἶναι τελευταῖον καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐρωτοῦν

πολλοὶ νὰ μάθουν ἀπὸ ἀπλήν των περιέργειαν. Εἰς τὰ τοιαῦτα, εἰ μὲν εἶναι ἀδιάφορα, στέκει εἰς τὴν ἐξουσίαν μας νὰ τοῦ ἀποκριθῶμεν ἢ ὄχι· εἰδ' εἶναι μυστικά, χρέος ἔχομεν νὰ σιωπήσωμεν· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπώμεν ψεύματα. Εἰ δὲ τὸ πρᾶγμα ἀποβλέπει τὸν ἐρωτῶντα, καὶ δύναται νὰ βλαφθῇ ἂν μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀνάγκη ἠθικὴ εἶναι νὰ τοῦ τὴν ἀποσιωπήσωμεν, ἢ καὶ νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν ἐναντίαν ἀπόκρισιν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὸν πάσχοντα δὲν ἔχει καθῆκον ὁ ἰατρός νὰ τοῦ λέγῃ τὸν ἀληθινὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ μάλιστα νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ καὶ μὲ τὸ ἐναντίον, ἥγουν ὅτι ἡ ἀσθενεία του εἶναι εὐτάτος.

ΡΕΑ. Ἐκ δὲ τούτων ἀπάντων γίνεται φανερόν, ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθη πᾶν ψεῦδος. Ἡ ἀπίθη εἶναι ψεῦδος γινόμενον παρὰ τὸ καθῆκον· καὶ ὅς τις ἐνκωμηνίζεται εἰς τὸ νὰ ψευδολογῇ, λέγεται ψεύστης· ὅς τις δὲ μεταχειρίζεται τὸ ψεῦδος διὰ νὰ βλάβῃ τοὺς ἄλλους ὀνομάζεται ἀπατεῶν. Ὅχι μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ μὲ βαθμὸν ἴσον ὡς παρὰ τὸ καθῆκον ψεύματα θέλει ὁ Λόγος, καὶ ὅσα λέγει τις ἢ ἀλαζονευόμενος ὅτι ἐξεύρει πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξεύρει, ἢ ἀστεϊζόμενος τάχα καὶ πειράζων τοὺς ἄλλους· τὸ δεῦτερον, ἂν συμβαίη ποτὲ, πρέπει πάραυτα νὰ ἐξηγητῆται ὡς ψεῦμα, διὰ νὰ φυλάττεται ἡ τιμὴ καὶ τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκούοντος.

ΡΕΒ. Τί δὲ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν περὶ τοῦ ὄρκου, ὅς τις παραλαμβάνεται εἰς ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀληθείας; Ἡ ἠθικὴ τὸν νομίζει πρᾶγμα περιττόν. Περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως εἶναι θεία παραγγελία ἡ τοῦ Σωτῆρος. Ἦ τω δὲ ὑμῶν τὸ νὰ ναι, καὶ τὰ Οὐ Οὐ· ὅσοι νομίζουν ἱερώτατόν των καθῆκον νὰ λαλῶσι τὴν ἀλήθειαν τίνα χρείαν ἔχουν τοῦ ὄρκου, ὅσοι δὲ σκοπὸν ἔχουν νὰ μὴ τὸν φυλάξωσι, διὰ τί νὰ γίνονται;

κακούργότεροι μὲ τὴν ἐπιορκίαν; ἀλλ' ὅταν φθάσῃ ποτὲ ὁ ἄνθρωπος νὰ βεβαιώσῃ μεθ' ὄρκου, χρέος ἔχει νὰ τὸ διατηρῇ μέχρι θανάτου· καὶ ὅς τις ἀθετεῖ τὸν ὄρκον, καταφρονεῖ καὶ ἑαυτὸν ὡς ἀπατεῦνα καὶ ψεύστην, καταφρονεῖ καὶ τὸν πρὸς τὸν ὁποῖον ὑπεθήχθη, καταφρονεῖ, τὸ μέγιστον, καὶ τὸν ἔφορον τῆς ὑποσχέσεως του, πρὸς τὸν ὁποῖον ὠρκίσθη. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιορκία πάντοτε καὶ πανταχοῦ νομίζεται βδελυκίτατον ἀμάρτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ τῶν καθηκόντων τῆς φιλίας.

ΡΕΓ΄.

Απὸ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, διὰ τῶν ὁποίων λαμβάνουσι χωριστὴν τινα μορφήν τὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς ἄλλους καθήκοντα, πρώτην πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σχέσιν τῆς φιλίας. Φιλία εἶναι δύο προσώπων ἔνωσις, στηριγμένη εἰς ὑψηλότερον τινα βαθμὸν τῆς ἀμοιβαίας εὐνοίας, σκοπὸν ἔχουσα τὴν κοινὴν καὶ τῶν δύο τελειότητα καὶ εὐδαιμονίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τῆς εὐνοίας βαθμὸς εἶναι τι ἀπροσδιόριστον καὶ ἀπροαίρετον· διὰ τοῦτο δὲν ἔμπορεῖ νὰ προσταχθῇ ἀπὸ τὸν Λόγον ὡς καθήκον φιλία πρὸς πάντας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰς τὴν σχέσιν ταύτην εὐνοία εἶναι τι κατὰ πάντα προσωπικόν· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐκφυλισθῇ εἰς ἀποκλειστικὴν καὶ ἀπόλυτον συνέργειαν τοῦ σκοποῦ ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο φιλία εἰλικρινῆς γεννᾶται μόνον εἰς ἐναρέτους καρδίας· καὶ εἰς αὐτὰς πάλιν ἡ φιλία